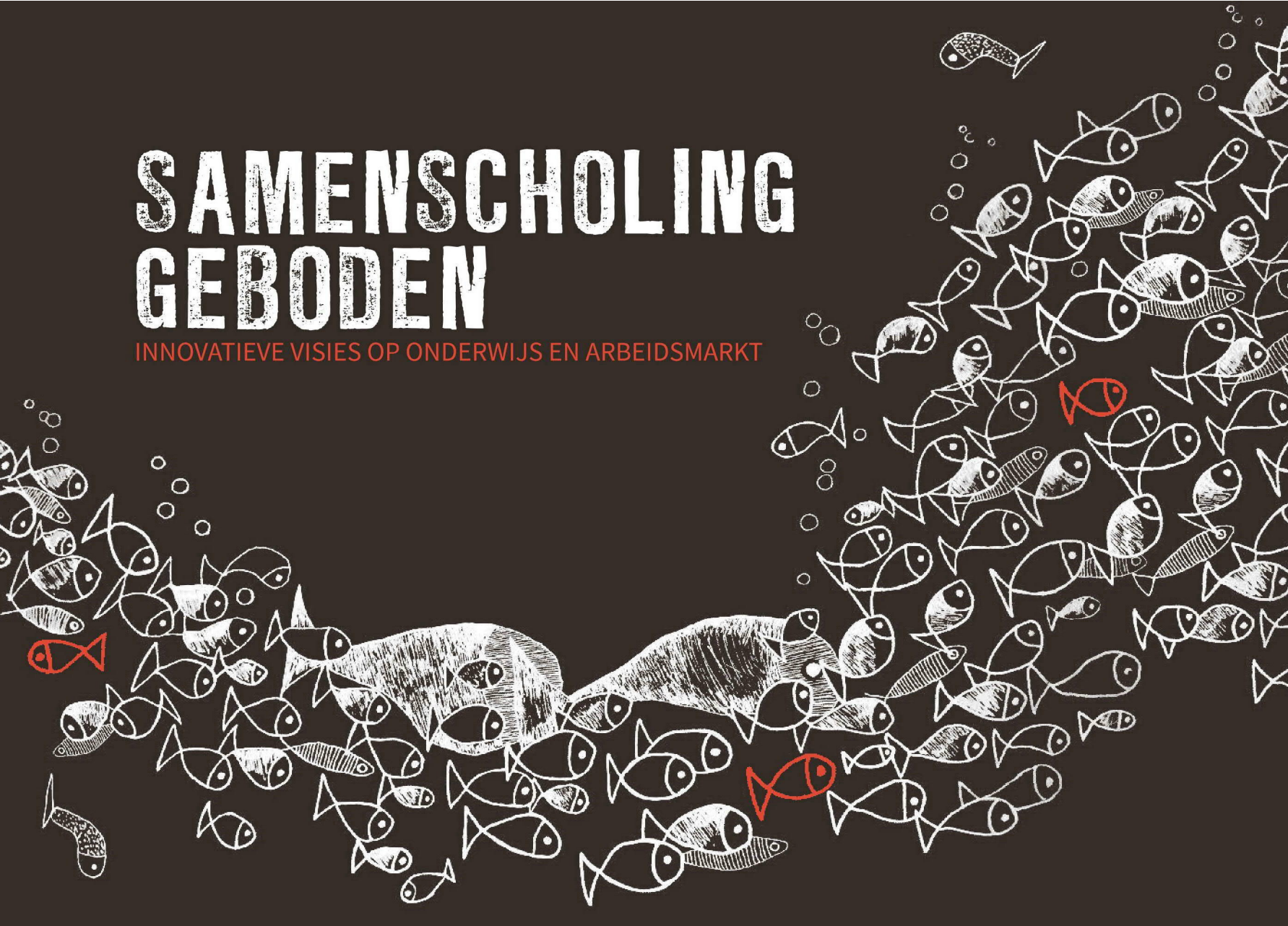

SAMENSCHOLING GEBODEN

INNOVATIEVE VISIES OP ONDERWIJS EN ARBEIDSMARKT

Uitgever: Stichting Open Innovation Academy

ISBN 978-90-827985-0-0

© 2018 Open Innovation Academy

Dit boek is een initiatief van provincie Gelderland, Oost NL, de gezamenlijke Gelderse mbo's en de Open Innovation Academy, in nauwe samenwerking met de visionairs en experts die graag hun visie op onderwijs en arbeidsmarkt willen delen.

Auteursrechten

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vervaelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, fotografie of enige andere manier, zonder voorafgaand schriftelijke toestemming van de uitgever. De samensteller(s) en de uitgeverij zijn zich bewust van hun taak zo betrouwbaar mogelijk te documenteren. De interviews zijn door de geïnterviewden goedgekeurd voor uitgave. Voor onjuistheden die eventueel voorkomen in deze uitgave wordt geen aansprakelijkheid aanvaard.

Auteur / Interviewer / Eindredacteur

Margot Nijkamp-Diesfeldt

Redactie

Susanne Franken

Evie van Maanen

Mirjam Kapoen

Grafisch Ontwerp

Evie van Maanen

Illustraties

Joris Buter – omslag

Marjan Luyten – p. 116/117

Jeroen Helmer – p. 34

Dutchtech Integration – p. 125

Kennisontwerp

Margot Nijkamp-Diesfeldt – p. 52/53, 61, 136/137

Creatieve content

Emma Flogard – p. 108, 116/117

Druk- en bindwerk

Ascend Media Support

Vormgevings- en drukwerkadviezen

Pluimers Mediaservice

Fotografie

John Geven – p. 11, 174

De overige beelden zijn door de geïnterviewden met
gewenste bronvermelding aangeleverd.

Voorwoord

Dit boek gaat over onderwijs en arbeidsmarkt, over leren werken en werkend leren. Dát doen we in Gelderland. Het vakmanschap staat centraal, niet vanuit techniek alleen, maar vanuit de ambitie een maatschappelijke uitdaging aan te pakken. Er zijn zoveel uitdagingen: 10 miljard mensen voeden, CO₂-neutraal worden en een circulaire economie creëren. Dat zijn levensprojecten voor ons allemaal, ongeacht je opleidingsniveau. Dit boek gaat over mensen; mensen die met bevlogenheid en betrokkenheid aan deze ambitie werken.

In Gelderland is de relatie tussen onderwijs en arbeidsmarkt de hoeksteen van het economisch beleid. Dat is een economische noodzaak, omdat het concurrentievermogen van de bedrijven in Gelderland afhangt van het menselijk kapitaal. Het is ook een politieke opdracht, zoals ons wordt opgedragen in de grondwet. Het is zeker een doorleefde opdracht, zoals ook in dit boek wordt

gesteld: bij te weinig aandacht voor opleiding en werk voor iedereen krijg je protest uit de maatschappij. Niet in de laatste plaats is het een grensoverschrijdende opdracht, want Gelderland is gastvrij voor mensen uit de rest van Nederland en van over de grenzen.

Het Techniekpact is een belangrijk instrument in ons beleid. Het zal steeds méér worden dan alleen de aansluiting van mbo op de arbeidsmarkt. Het zal zich - mede door het afnemend aantal jongeren - moeten richten op het kiezen voor techniek op jonge leeftijd. Even belangrijk is aandacht voor het levenslang blijven ontwikkelen op het werk, voor instroom en bijscholing. Dat is een verantwoordelijkheid voor elk van ons. Wellicht zal de robot werk vervangen en veranderen. Dat is geen gegeven, dat is een keuze die mensen - werkgevers, werknemers en klanten - samen (moeten) maken. Uiteindelijk moet de mens de baas zijn van techniek. Ook dat lezen we in dit boek.

Michiel Scheffer

*Gedeputeerde Economie, Onderwijs & Arbeidsmarkt en Buitenlandse Betrekkingen
Provincie Gelderland*

Inhoudsopgave

11	Inleiding	56	Marijke Rol » Een soort roeping
14	Theo Föllings » Toegankelijkheid op alle vlakken	58	Lodewijk van der Borg » Kijk nooit op, kijk nooit neer
18	Cees Brouwer » Een brug heeft twee oevers nodig	60	Waar-de-ring
24	Gijsje & Manuela Hendriks » Prinses op de tractor	62	Jan Rotmans » Onzekerheid als vermogen
26	Jos de Blok » Wat de mens nodig heeft	66	Kai Vermaas » Ontwikkelingswerk
30	Simon de Luij » Radicaal centraal	68	Menno Walsweer » In historisch perspectief
32	Renske Helmer-Englebert » De begeleidingsmaatschappij	72	Anja Hagenaars » Als je een ander laat groeien
35	Leren & delen	74	Menno Pistorius » Laden met nieuwe beelden
36	Marjolein Boezel » Trial & error	76	Waar we over 10 jaar staan
38	Jan Terlouw » Samenleven is samen leren	78	Peter Holtslag » 'Hands-Port' Gelderland
44	Een actietank	82	De 10 geboden van samenscholing
45	Te agenderen	84	Martin Wijnen » De relevante krijgsmacht
46	Folkert Potze » Prototype voor nieuw onderwijs	90	Ewald Engelen » De toekomst is: schaalverkleining
50	Bas Verberg » Eco-systeem-denken	94	Invloedtoppers
52	De innovatieve tafel van één	96	Gijs de Bont » Snijbloemen of bloembollen
54	Marco Derksen » De eeuw van mijn dochters	102	Martijn Aslander » Het diploma is failliet

106	Elfi van der Valk » Emotionele cashflow	142	21 st century skills
108	Pareldigma	144	Tjerry Verhoeven » Cross-over verbindingen
110	Doekle Terpstra » Logo-loos samenwerken	146	Erik Gerritsen » Schaarste leidt tot innovatie
114	Marieke Hart » Toegang boven bezit	150	De rol van de provincie
116	Raketje en Leeuwerik	152	Henk Volberda » Clustering en profilering
118	Paulien Bongers » Continue blijven leren	156	Marinka Kuijpers » Lopen naar banen
120	Chantal Coljee & Merle van Oss » Het gaat om aandacht	162	Gini Manting » De rol van de leraar
122	De plek van de provincie	164	Jürgen van Aalst » Aan de kaak stellen
123	Jacob Brobbel » Vragen, vragen en nog eens vragen	166	Mbo verklaring
126	Martine Baadenhuijsen » Beperkt of beperkend?	168	Joep van As » Mijn toekomstkansen
128	Peter Hendriks » Verticale waardeketens	170	Remko Bakker » De menselijke maat
130	Wat wordt verwacht van de rijksoverheid?	174	Over de auteur
132	Ton Heerts » Onbegrensde werkelden	176	In samenwerking met
136	De mindsets van Open Innovatie	178	Allemaal geland in Gelderland
138	Erik Meiberg » Bedrijfs- en kennisketens		
140	Bram Hanstede » Doe je mee?		

Inleiding

Al geruime tijd zijn we binnen provincie Gelderland actief bezig met het thema Onderwijs & Arbeidsmarkt. We zien dat de interesse in deze onderwerpen toeneemt naarmate er een verandering te verwachten is in de impact op de economie, zowel in positieve als negatieve zin. We richten ons steeds op innovatieve mogelijkheden voor onderzoek en activiteiten. De discrepantie tussen opleiden en werken bestaat al langere tijd en met reguliere methodes komen we niet voldoende tot oplossingen. De roep vanuit onder andere bestuurders om er niet alleen over te vergaderen binnen de bestaande netwerken, maar juist tot actie te komen, leidde tot de aanpak van een visieboek. De initiële doelstelling was tweërlei: ten eerste inzicht krijgen in de mogelijkheden en problemen die experts ervaren tussen onderwijs en arbeidsmarkt, ten tweede leren hoe men de rol van de provincie hierin ziet.

Al vroeg in het traject werd duidelijk hoezeer dit onderwerp omarmd wordt binnen het onderwijs en bij regionale ontwikkeling. Zo werd het initiatief voor een visieboek geadopteerd door meerdere partijen. Dat betekent enerzijds dat je als team met iets bezig bent dat ertoe gaat doen, anderzijds vraagt dat om het deels loslaten van je eigen invulling. Dit open innovatie aspect gaat ook helpen bij het zetten van de volgende stappen.

Dit boek is groter en inhoudelijk rijker geworden dan we in eerste instantie hadden verwacht en dat is mede te danken aan het combineren van de netwerken van de verscheidene initiatiefnemers. Met vertrouwen kijken we naar de mogelijkheden om de nieuwe inzichten, adviezen en ideeën uit dit boek verder op te pakken; iets waar we als provincie graag onze rol in willen nemen en aan bij willen dragen.

Mark van der Heijden
Programma-manager Onderwijs & Arbeidsmarkt
Provincie Gelderland

Tijdens een uitgebreide interviewronde is de mening gevraagd van zowel (inter)nationale als regionale visionairs over de verbinding tussen onderwijs en arbeidsmarkt. Wat zien zij als positieve ontwikkelingen en knelpunten? Naast de persoonlijke invalshoeken in de uitgewerkte interviews, zijn de gebundelde inzichten opgenomen middels themapagina's door het gehele boek heen.

In de verbetering van de connecties tussen onderwijs en arbeidsmarkt is verwachtingenmanagement vanuit alle partijen een

prominente factor. Aan de vraagkant: wat heeft de arbeidsmarkt op de langere termijn nodig? Aan de aanbodzijde: kan, moet en wil het onderwijs wel kant-en-klaar talent afleveren?

Een van de belangrijkste conclusies van dit boek is dat samscholing geboden is; van jong tot meer ervaren – tussen theorie en praktijk – voor docenten, leerlingen en leiders – van ministerie tot wijkniveau. We gaan een mooie toekomst tegemoet als we het met alle betrokkenen begrijpen en aanpakken: het samen vatten.

IN HISTORISCH PERSPECTIEF

MENNO WALSWEEER

Menno heeft op een haar na 40 jaar gewerkt aan economisch onderzoek voor de provincie Gelderland. Arbeidsmarktonderzoek maakte hier deel van uit. Vlak voor zijn afzwaaien deelt hij nog graag de kennis die hij over deze periode heeft opgedaan.

“Analyses rondom de aansluiting onderwijs en arbeidsmarkt worden al lange tijd op landelijk niveau gemaakt. Ten behoeve van de regionale actoren op de arbeidsmarkt laat de provincie Gelderland daarvan sinds eind jaren negentig een regionale vertaling maken. Deze studies bieden voor de middel-lange termijn inzicht in de discrepanties op de arbeidsmarkt naar opleiding en beroep. In de periode daarvoor had het arbeidsmarkt-beleid een sterk sociaal karakter vanwege de hoge werkloosheid; zo’n 20% in Arnhem en Nijmegen. Er was met name een grote jeugdwerkloosheid, waar destijds de term ‘de verloren generatie’ aan kwam te hangen. Het was van groot belang om mensen deel te laten nemen aan de maatschappij, dus was het beleid en het daaraan gekoppelde

onderzoek voornamelijk aanbodgestuurd. De laatste 25 jaar is het accent verschoven naar een meer economisch perspectief, vanwege de grote invloed van onderwijs en arbeidsmarkt op de economische ontwikkelingsmogelijkheden en de internationale concurrentiepositie. De werkgeverswensen over de kwalificatie van de beroepsbevolking geven nu meer richting aan het arbeidsmarktbeleid, waardoor dit een sterk vraaggestuurde invalshoek heeft gekregen.”

KERNTAAK

“Het voeren van een economisch beleid is voor een provincie niet wettelijk verantwoord. Sinds zo’n 10 jaar is het wel tot een kerntaak benoemd, die alle provincies op zich genomen hebben. De invulling van het economisch beleid is geheel aan de provincie zelf, waardoor de focus op arbeidsmarkt

en onderwijs sterk verschilt per provincie. Je ziet natuurlijk ook dat de politieke kleuring effect heeft op de agenda’s.”

BEMOEIENIS

“Tijdens de opbouw van de verzorgingsstaat in de tweede helft van de vorige eeuw werd voor alle problemen in eerste instantie naar de overheid gekeken. Bedrijven verlangden van het reguliere technische onderwijs dat schoolverlaters al over alle technische vaardigheden zouden beschikken die ze nodig hadden om hun functie naar behoren te vervullen. In het kielzog van deze opvatting werden veel bedrijfsscholen opgeheven. Het principe in de periode daarvoor was, dat de

In de afgelopen 40 jaar zijn de klachten van het bedrijfsleven over het afleveringsniveau van leerlingen een constante factor.

ambachtsscholen de basis bijbrachten en de bedrijfsscholen de specifiek benodigde kennis. Je ziet dat de hang naar deze systematiek weer groeit en dat bedrijven dit – al dan niet gezamenlijk – weer oppakken. Overigens zijn in de afgelopen 40 jaar de klachten van het bedrijfsleven over het afleveringsniveau van leerlingen een constante factor. Dat was al zo

in de tijd van de lts en nu ook over het vmbo. Daar ligt dus nog een belangrijke opgave."

VARKENSCYCLUS

"Het is van groot belang om goede voorspellingen te kunnen doen over de ontwikkelingen op de arbeidsmarkt over een langere termijn. We moeten zoveel mogelijk voorkomen dat we in zogenaamde 'varkenscycli' terecht komen (een verschijnsel dat het aanbod van een bepaald product of een bepaalde dienst te groot wordt na een periode van tekort, en te klein na een periode van overschot). Je ziet dit binnen het onderwijs ook gebeuren. De wendingen in aangeboden opleidingen en het aantal leerlingen dat daarvoor kiest, vertonen vaak zo'n zelfde curve."

DISCREPANTIES

"Over het algemeen kun je stellen, dat als er op regionaal niveau geen discrepantie-analyse gemaakt zou worden, er geen adequaat beleid kan worden gevoerd. Voorwaarde is wel dat er een breed gedragen regionaal overleg plaatsvindt. Een provincie kan aanjager zijn van dit soort netwerken en deze structureel organiseren. Er is een hechte samenwerking nodig waarbij bindende afspraken worden gemaakt. Met arbeidsmarkt-onderzoek kun je alleen de structurele verschuivingen goed in kaart brengen. Het zijn

de onderwijsinstellingen en de bedrijven die samen aan de oplossingen moeten werken. Aansluitingsproblemen die samenhangen met de conjunctuur zijn helaas nauwelijks te voorkomen. Conjuncturele omslagen zijn per definitie niet te voorspellen."

“We moeten zoveel mogelijk voorkomen dat we in zogenaamde ‘varkenscycli’ terecht komen.”

WELVAARTSNIVEAU

"In de afgelopen eeuwen is de economische structuur sterk veranderd; van een landbouw-economie, via een industriële economie naar een (kennisintensieve) diensteneconomie. Één van de nadelen hiervan is, dat een diensteneconomie weinig exportmogelijkheden biedt, terwijl we als land sterk afhankelijk zijn van onze export. Dat is namelijk waar onze toekomstige economische groei vandaan moet komen. Het is daarom essentieel dat we blijven investeren in de industrie, die het leeuwendeel van de export voor haar rekening neemt. Als je geen industrie meer hebt, moet gevreesd worden dat op termijn ook veel R&D en belangrijke delen van het fundamentele onderzoek wegvallen. Je raakt dan als land je brede scope kwijt. En dat heeft een directe negatieve impact op het toekomstige welvaartsniveau en de diversiteit op de arbeidsmarkt."

AMBITIE

"Wanneer je als land, provincie of regio een ambitie hebt om bij te kunnen dragen aan bijvoorbeeld de circulaire economie, dan moet ook de industriële capaciteit aanwezig zijn om deze ambitie te kunnen waarmaken.

Innovatie, R&D, de omschakeling naar een meer circulaire economie en de energietransitie moeten namelijk vooral van de industrie komen. De industrie wordt van oudsher vaak als vervuiler gezien, maar van de moderne industrie moet juist de oplossing komen. Nieuwe vindingen worden gedaan, toegepast en vervolmaakt door en bij de industrie. Een dergelijke ambitie vereist een actief arbeidsmarktbeleid, om bijvoorbeeld de animo bij de jeugd aan te wakkeren om deel te zijn van technologisch hoogwaardige, boeiende processen. Je ziet dat het imago niet aansluit bij wat de sector echt te bieden heeft. Dat heeft tevens consequenties voor het vestigingsklimaat. Als een regio niet in de arbeidsbehoefte kan voorzien, is het onaantrekkelijk om er je bedrijf te vestigen. Ook de groei en het behoud van de aanwezige bedrijven komen dan in het geding."

DOEMDENKEN

"Je hoort vaak dat de *state-of-the-art* technologie een grote ingreep zal betekenen voor de arbeidsmarkt. Ik ben niet zo bang voor een doemscenario; robotisering neemt aan de ene kant banen weg en creëert aan de andere kant weer nieuwe banen. Mijns inziens zal de verschuiving langzaam verlopen en niet schoksgewijs. Het doet me denken aan de 18^e eeuwse Britse dominee Malthus, tevens econoom en filosoof. Hij voorspelde dat de groei in de bevolking door de landbouw nooit bijgehouden zou kunnen worden en de wereld zou verhongeren. Voor de groei in bevolking voorzag hij een exponentiële groei, voor de landbouwproductie een rekenkun-

ARBEIDSLOOS

"Ik voorzie wel een ander potentieel probleem: het inkomen wordt nu verdiend door mensen die kapitaal beschikbaar stellen en door mensen die hun arbeidskracht aanbieden. Op het moment dat grote delen van onze productie arbeidsloos kunnen worden gedaan – bijvoorbeeld door robotisering – dan ontnem je een groot deel van de bevolking hun inkomensverwervingsmogelijkheid. Zowel CBS als CPB laten nu al cijfers zien, waaruit blijkt dat het bruto binnenlands product voor een kleiner deel uit arbeid komt. Naarmate je dus met minder mensen de productie kunt creëren, moet je iets aan de inkomensverdeling doen.

PENNENSTREEK

"Ten tijde van de vorige hoogconjunctuur aan het begin van deze eeuw ging het maatschappelijke en politieke economische debat voornamelijk over de beroepsbevolking. De toekomstige omvang van het arbeidsaanbod werd gezien als het centrale knelpunt en dat werd in de jaren daarna door een verhoging van de AOW-leeftijd opgelost. Daarbij was er niemand die de vraag stelde: hebben we dan wel genoeg banen? We hebben hiervoor een hoge tol betaald. Het was een éézijdige ingreep en de arbeidsmarkt raakte volledig in onbalans. Als gevolg van de economische recessie daalde enerzijds de werkgelegenheid terwijl anderzijds de uitstroom van ouderen sterk vertraagde. De werkloosheid steeg daardoor ongekend snel, niet alleen door het banenverlies maar ook door de uitgestelde vervangingsvraag. De economische discussie had eigenlijk moeten gaan over behoud en uitbreiding van de werkgelegenheid. Zwart-wit gesteld kan de rijksoverheid met één pennenstreek zorgen dat het arbeidsaanbod in Nederland toeneemt. Maar de aanwas aan banen is een dekselse uitdaging die veel complexer is; een allocatieproces op globaal niveau dat grotendeels buiten onze invloedssfeer ligt. Het is van doorslaggevend belang op lange termijn steeds beide kanten van de arbeidsmarkt in beschouwing te nemen." ■

Zwart-wit gesteld, kan de rijksoverheid met één pennenstreek zorgen dat het arbeidsaanbod in Nederland toeneemt.

dige groei, waardoor de ontwikkelingen snel ver uit elkaar zouden gaan lopen. Hij heeft geen gelijk gekregen; hij had niet voorzien dat technologische ontwikkelingen een enorme groei in voedselproductiecapaciteit met zich meebrachten. Diezelfde eendimensionale redenering kunnen we naadloos leggen op de doemscenario's rondom vervuiling en energie. De mens is erg creatief in het bedenken van nieuwe oplossingen, zolang we het probleem maar scherp hebben."

Dat is een ingewikkeld proces, want als je de bedrijven teveel belasting oplegt, ontstaat de neiging de productie te verplaatsen. Zo'n vaart zal het vooralsnog niet lopen; zoals hiervoor al opgemerkt, schept robotisering ook werk en inkomen, maar het is wel een problematiek om in de gaten te houden. Als de revenuen van het economisch proces bij een te kleine groep terecht komen, heb je een groot maatschappelijk probleem."

Dit praktische visieboek over onderwijs, arbeidsmarkt en de koppeling daartussen biedt een breed scala aan invalshoeken vanuit visionairs en experts.

In totaal deden 45 mensen mee – niet alleen uit de directe werkvelden, maar ook studenten, ouders, politici, auteurs,

overheidsfunctionarissen en wetenschappers delen hun kennis en ervaring in Samenscholing Geboden. De gedeelde inzichten zijn gebundeld opgenomen en het geheel is verrijkt met achtergronden en inspiraties om in actie te komen. Veel leesplezier en daarna samen het diepe in!

Dit boek beoogt kennisdeling en is geheel tot stand gekomen zonder winstoogmerk. Inkomsten boven het kostenniveau zullen jaarlijks door de initiatiefnemers worden geïnvesteerd in projecten die 'samenscholing' versterken.

ISBN 978-90-827985-0-0

9 789082 798500 >